

מדינת ישראל

הרשות לשיקום האסיר

תוכנית שוש"ן – שיקום ושילוב נוער

אחד עשר שנות פעילות – סיכום

מאת יוסי וילנר- מנהל תוכנית שוש"ן (שיקום ושילוב נוער)

הקדמה

בשלהי שנת 1999 התקבלה ברשות לשיקום האסיר ההחלטה לפתוח תוכנית לטיפול באסירים צעירים משוחררים להלן תוכנית שוש"ן – שיקום ושילוב נוער. למרות שמלאו לתוכנית 11 שנים זו עדיין אחת התוכניות הצעירות ביותר בשירותי הרווחה במדינת ישראל בכלל וברשות לשיקום האסיר ובשירותים לבני הנוער בפרט.

במהלך עשור ויותר זה טיפלה תוכנית שוש"ן בכ 1200 בני נוער שסיימו מאסר.

מטרת מסמך זה להציג את תוכנית שוש"ן ולסכם את התהליכים שקרו בתוכנית שוש"ן במהלך תקופה זו.

היבטים היסטוריים ומערכתיים

הרשות לשיקום האסיר הוקמה בשנת 1983-4. אולם עד לשנת 1999 לא עסקה הרשות לשיקום האסיר בטיפול בבני הנוער והצעירים באופן ממש. בשנת 1998 החלט שהנושא של טיפול בבני הנוער המשתחררים ממאסר יעבור לידי הרשות לשיקום האסיר מידי מדור המעקב בשרות המבחן לנוער שבמשרד הרווחה. לאחר הגשת תוכניות לרשות לשיקום האסיר ולעמותת "אשלים" ואישור התוכניות בשנת 1999 נפתחה תוכנית שוש"ן. התוכנית נפתחה כפיילוט שתפקידה לבחון באיזו מידה תוכנית זו ישימה, ואפקטיבית. התוכנית נתנה מענה בשלב זה רק לנערים באזור המרכז, ועסקו בכך מנהל תוכנית שוש"ן ויועץ הרשות לשיקום האסיר בכלא אופק (0.6 משרה) ושתי עובדות שטח (בשתי משרות).

בשנת 2006 הוגשה תוכנית מרכז "אבן דרך" המשמש מרכז מעבר לנערים מהכלא לחיים בקהילה. המרכז נפתח בשנת 2007 לאחר אישור הגופים המממנים (הרשות לשיקום האסיר, קרן רש"י, בטוח לאומי, משרד הרווחה, משרד החינוך, על"ם ואשלים) ובימים אלו הוא מסיים ארבע שנים להפעלתו.

בשנת 2008 החלט להרחיב את הפעלת התוכניות למענה לנערים בקהילה מאזור המרכז בלבד לאזור ירושלים, חיפה ובאר שבע. המענה הקהילתי לנערים הישיר של תוכנית שוש"ן מכסה כיום יותר מ 90% מכלל הנערים הזקוקים למענה בקהילה. במקביל התרחבו שתופי הפעולה בין תוכנית שוש"ן ובין שאר הגורמים הממשלתיים והציבוריים העוסקים בטיפול ובשיקום בני נוער חריגים ועבריינים בכל המדינה, כך שבפועל כל נער המעוניין והזקוק למענה טיפולי - זוכה בו.

כיום עוסקים בטיפול בבני הנוער המשתחררים ממאסר כ 20 עובדים (מנהלים, מנחים, עו"סים, קרימינולוגים, מדריכים, יועצי תעסוקה, מורים ואם בית) חלקם במשרות חלקיות. בנוסף מועסקים מתנדבים רבים וסטז'רים במקצועות שונים

רקע תיאורטי ומקצועי

קבוצת האסירים הצעירים (עד גיל 18) הכלואה בבתי הכלא מוגדרת על ידי רוב החוקרים בעולם כאוכלוסיה המצויה **בסיכון הגבוהה ביותר**. זוהי אוכלוסייה שהמאפיין אותה הוא רקע של תפקוד חברתי והתנהגותי פלילי, אלים ורצידיביסטי. חסך בתשומת לב, טיפול בלתי מספק, חינוך והשכלה מועטים, דימוי עצמי נמוך ובדרך כלל רקע משפחתי וסביבתי דיס פונקציונאלי ושאינו נורמטיבי.

נערים אלו עברו כברת דרך שכללה מסכת ארוכה של כישלונות במסגרות חינוך פורמאלי ובלתי פורמאלי, קשר טיפולי בלתי מוצלח עם עובדי חבורות רחוב, עובדים סוציאליים משפחתיים וקציני מבחן. ברובם שהו קודם לכניסתם לכלא במעונות לילדים ולנוער, במוסדות חסות הנוער הפתוחים והנעולים. תפקודם לכל אורך דרך זו התדרדר והפך פלילי יותר ויותר. האמון הסביבתי בהם ואמונם בסביבה לקוי ושלילי. הקשר עם משפחתם ומערכות תמיכה אחרות בדר"כ אינו מחזק אלא הרסני ובעייתי. לבסוף לא נותר לבית המשפט לנוער אלא לכלוא אותם כאשר לאקט זה מצרפים הסכמתם באופן גלוי או בשתיקה גם הגורמים המטפלים, ולעיתים גם בני המשפחה, מאחר שלהערכתם הם מיצו עם נערים אלו את כל דרכי החינוך, הטיפול והענישה.

בעבר, לפני פתיחת התוכנית, כאשר סיימו הנערים את תקופת מאסרם התנערו על פי רוב, הגורמים שטיפלו קודם לכן בנערים מאחריותם להמשך הטיפול והקשר. הגורמים שהסכימו לטפל בנערים אלו חסרו כלים מקצועיים ראויים לטפל בקליטתם. הנערים חזרו לקהילתם ולמשפחותיהם עם עומס רגשי, תפקודי וחברתי נוסף הנובע מעצם שהותם בכלא. החברה התייחסה לנערים אלו באופן סטיגמטיבי וסיכוייהם לשקם עצמם פחתו והלכו. לצערנו המדינה לא העמידה עד לפתיחת תוכנית שוש"ן תוכנית אלטרנטיבית לטיפול באוכלוסיה זו. כתוצאה מכך נחשפו הנערים לסיכון של חזרה לתפקוד עבריני שהביא אותם לחזרה לכלא.

הנתונים המצויים הצביעו על כך שרוב הנערים חזרו לפני פתיחת התוכנית תוך פחות משנתיים לפלילים ולמאסר. מצב אבסורדי זה כשמד אחד מוצג צורך לטיפול אינטנסיבי ביותר ומהצד השני מוצג מצב של התעלמות, ואי קבלת אחריות טיפולית, מצד הגורמים הטיפוליים הרגילים חייב את הרשות לשיקום האסיר לקחת אחריות ולבנות שרות טיפולי מיוחד לנערים אלו.

אוכלוסיית האסירים הצעירים הישראלים מונה בכל זמן נתון כ 150 נערים. כל שנה משתחררים כ' 150. השפעתה של קבוצה זו על סביבתה חזקה ביותר מדובר בנערים שהיו מעורבים בשורה ארוכה של מעשים פליליים שבחלקם נחשבים חמורים מאד והאימפקט שלהם על הסביבה גדול מאד. מכאן שלשיקומם של נערים אלו ולמניעת חזרתם לפשע משמעות ציבורית וקהילתית רחבה. לאי שיקומם של נערים אלו השפעה שלילית ביותר מכיוון שהם מצטרפים לקבוצה של אסירים בוגרים רצידיביסטים הנכנסת ויוצאת מבתי הכלא במשך שנים רבות ומהווה נטל חברתי, כלכלי ארוך טווח. על פי נתוני שרות המבחן לנוער בשנת 1997 אחוז המועדות של נערים אלו היה 54.2%. כלומר רוב הנערים המשתחררים מהכלא שבו בעודם נערים למאסר נוסף.

עלות שהותו של אסיר בוגר בכלא (במחירי תחילת 1998) היתה על פי דו"ח שב"ס 63,150 ש"ח בשנה. עלות אסיר צעיר בכלא גבוהה לפחות ב 40%. במידה ונצרך לעלויות אלו את העלות של מפלג הנוער במשטרה, מערכת התביעה והסנגוריה הציבורית, שרות המבחן לנוער, בתי המשפט לנוער ועדות השחרורים לנוער וכו'. נגיע לעלות טיפולית וחינוכית ישירה המתקרבת לכ' 200 אלף ש"ח בשנה (כמעט \$ 60,000) לכל נער החוזר לפעילות פלילית. צרוף הנזקים הכספיים שגורם נער הממשיך בפעילות הפלילית יביאו את העלויות הכספיות הישירות והעקיפות לסכומים גבוהים עוד יותר. מכאן ברור שאפילו בהיבט הכלכלי המידי, ובודאי בהיבט המצטרף, יש לשיקומם של נערים אלו משמעות חשובה ביותר.

בקרב קבוצת הנערים האסירים בולטות בכמותן שתי קבוצות נערים א. **קבוצת הנערים שעלו לאחרונה לארץ ישראל, בעיקר מאתיופיה וממדינות חבר העמים לשעבר.** הגעתם של נערים אלו לכלא מלמדת על כישלון בקליטתם החינוכית והחברתית. או כשלון של משפחתם בתהליך הקליטה בארץ. לזיהוי החברתי של קבוצה זו, שעברה משבר זהות ותפקוד בעקבות העלייה לארץ ישראל, משמעות חברתיות מיוחדות. ב. **קבוצת בני נוער מהמגזר הערבי** בעיקר בני נוער מישובים מעורבים (ערבים ויהודים) או ישובי המשולש שבהם הנגישות ההשפעה והקשר לישובים היהודים חזק ומשמעותי.

הנחת העבודה של תוכנית שוש"ן היא שרוב הנערים הגיעו למאסרם מכיוון שהיתה חסרה להם אלטרנטיבה חינוכית, טיפולית ושיקומית שיכלה לתת להם מענה כוללני לצרכיהם. תוכנית שתנסה להציג אלטרנטיבה כזו, תוכל להיעזר בשהותו של הנער בכלא, כחוויה של ענישה, ולבנות עמו תוכנית שיקומית, שתהיה אלטרנטיבה לחזרה לכלא.

חלק גדול מאד מהנערים מתקשה מאד להשתלב במסגרות טיפוליות קימות המיועדות לבני נוער וצעירים ואפילו לכאלו המיועדות לנוער חריג ביותר. הנערים מתקשים מאד להשתלב במסגרות המשפחתיות, במסגרות התעסוקה ובמסגרות החברתיות בסביבתם. בשלב המעבר מהכלא לחיים בקהילה נוצר מתח רב כתוצאה מציפיות בלתי תואמות בין הנערים וסביבתם. משבר המעבר מהכלא שהוא סביבה סמכותית ביותר ובעלת גבולות חיצוניים לקהילה שבה הנער נידרש לגבולות פנימיים הוא חריף ומורכב. יש צורך להקהות את משבר המעבר. לאחר השחרור מן הכלא, על הנערים לעבור תקופת הסתגלות מבוקרת ואיטית בה יפתחו מיומנויות בסיסיות דרושות על מנת להשתלב בחברה הנורמטיבית. הנערים אינם בשלים בדרך כלל בתום מאסרם לעבור לאורח חיים נורמטיבי והם זקוקים לתקופת טיפול ותמיכה שתאפשר מעבר כזה.

תוכנית שוש"ן טרם נוסתה לפני כן בארץ או בעולם ולכן היו ויש בה מימדים חדשניים וניסיוניים מיוחדים.

מטרות התוכנית

- א. התוכנית מסייעת לנערים - אסירים משוחררים, והמשולבים בפרויקט, להשתלב טוב יותר בחברה נורמטיבית, ומאפשר להם לתפקד באופן חיובי יותר.
- ב. הפרויקט מקדם בנית דגם של תוכנית אינטגרטיבית לאוכלוסיה של אסירים צעירים עם הקהילה ועם הגורמים המטפלים בנוער בקהילה.

יעדי התוכנית

- א. התוכנית אמורה להקטין את כמות הנערים, שחוזרים לפלילים או/ו למאסר, במשך השנתיים הראשונות מסיום מאסרם, ב 30%, בהשוואה לנערים שאינם משתתפים בתוכנית.
- ב. כמות הנערים העובדים ומשך תקופת עבודתם של הנערים המשתתפים בתוכנית, תהיה גדולה ב 40%, בהשוואה לנערים שאינם משתתפים בתוכנית.
- ג. הנערים המשתתפים בתוכנית, יהיו משולבים לפחות פי שניים, מנערים שאינם משולבים בתוכנית, בפרויקטים חינוכיים וטיפוליים אחרים בקהילה.

תקציר הפעלת הפרויקט

הפרויקט מציג אלטרנטיבה טיפולית אישית לכל אחד ממשתתפי התוכנית. הטיפול כולל טיפול פרטני, משפחתי, קבוצתי וקהילתי, שמתבצע על ידי מטפלים מקצועיים שהוכיחו יכולת טיפולית באוכלוסייה כזו. הקשר הטיפולי עם הנערים מתחיל כ' 4 חודשים לפני מועד שחרורם מהכלא ונימשך במשך שנתיים ממועד שחרורם. התוכנית מאפשרת לנערים שאינם יכולים לשוב לבתיהם מסגרות מגורים במעונות או במשפחות חליפיות. התוכנית מאפשרת תהליכי קליטה "רכה" יותר של הנער בקהילה באמצעות מערך טיפולי ושיקומי המתקיים במרכז "אבן דרך" (שיפורט להלן). התוכנית מעמידה אפשרויות של השלמת השכלה ורכישת מקצוע, באמצעות חונכות ולמידה אישית או תוכניות למידה רגילות קימות. התוכנית מנחה את ההורים של הנערים ובני משפחותיהם לקראת ואחרי שחרורם מהכלא, ופותחת ערוץ טיפולי משפחתי. התוכנית מרכזת ומפעילה גורמים חינוכיים וטיפוליים הקשורים לנער במסגרת הקהילה שבה הוא מתגורר. התוכנית מפתחת תוכניות ומסגרות חינוך בלתי פורמאלי מיוחדות המתאימות לצרכים של הנערים. התוכנית עוסקת בליווי תעסוקתי והשמה תעסוקתית של הנערים.

בעת שהות הנערים בכלא כוללת התוכנית:

- א. ריכוז מידע טיפולי מהגורמים שטיפלו בנער בעבר.
- ב. קורס הכנה לשחרור.
- ג. יצירת קשר טיפולי ואבחון צרכים.
- ד. תאום ציפיות והכנת תוכנית שחרור אישית. תוך תאום והפעלת המשפחה וגורמי הטיפול בקהילה
- ה. יצירת קשר ראשוני של גורמי הטיפול הרלוואנטיים בהתאם לתוכנית.
- ו. הפעלת תוכניות שיח מאחה (גישה ופישור) בין הנער ובני משפחתו ובין הנער ובין נפגעים אחרים ונוספים של התנהגותו העבריינית.

בסיסה המקצועי והחינוכי של התוכנית נישען על עקרונות של "אהבה קשוחה". התוכנית השיקומית שתוכננה לנער נקבעת בשיח משותף בין צוות התוכנית ובין הנער (ומשפחתו). כלומר בסיסה האחד הוא שוויוני וכולל נכונות, הקשבה, תאום ציפיות, חום, תמיכה ואהבה. אולם חשוב לזכור שהבסיס הנוסף של התוכנית הוא סמכותי וקשוח וכולל עמידה בכל פרטי ה"חזקה הטיפולית" שנחתם בין המטפלים ובין הנער (בערבות ובמעורבות משפחתו). מדובר בנערים שמשחררים ממאסר באמצעות ועדת שחרורים שהחליטה לקצר את משך מאסרם ב"שליש". בתקופה זו נחשב הנער כ"אסיר ברישיון" המקבל רישיון לשהות מחוץ למאסר, בתנאים מגבילים, שקבעה ועדת השחרורים. סוג זה של פיקוח (פארול) קובע את גבולות התוכנית השיקומית ומחייב את הנער להיות שותף פעיל וחיובי בתוכנית זו. אי עמידת נער בתוכנית שסוכמה עמו משמעותה הפרת החלטת ועדת השחרורים והעמדת הנער בפני דיון חוזר בועדת השחרורים שיכולה אף להפקיע את שחרורו.

בתום המאסר יוכל הנער להגיע כאמור למרכז "אבן דרך" שיעדיו הן:

- א. ריכוך משבר היציאה והמעבר מהכלא לחיי החופש.
- ב. השלמה והבטחת הרצף הטיפולי שעבר הנער במסגרות העבר.
- ג. הכנה, אימון וסיוע לנער בתהליך השתלבות נורמטיבי בקהילה.
- ד. מניעת שובו של הנער לאורח חיים עברייני.
- ה. שילוב הנער בתוכניות שיקום תעסוקתיות וחברתיות.
- ו. מניעת עבריינות וחזרה למאסר, תפקוד תקין במסגרת תעסוקה או/ו לימודים, קשר תקין ומועיל למשפחה ולקהילה יחשבו כהצלחה.

מרכז "אבן דרך" הוא מסגרת מעבר הנותנת מענה למשברים צפויים בתהליך המעבר בין הכלא לקהילה באמצעות תוכניות חינוך, טיפול ושיקום שיופעלו בטיפול היום ומסגרת הלינתית. המרכז פועל בזיקה לתהליכים הטיפולים והחינוכיים שעבר הנער עד כה, והתהליכים השיקומיים והתעסוקתיים שהוא עומד לעבור בקהילה במסגרת תוכנית שוש"ן. השהות של נער במרכז נמשכת כ- 4 חודשים ובתום תקופה זו שב הנער באופן מלא לקהילתו ומשפחתו או מופנה למסגרת טיפולית חוץ משפחתית. במהלך תקופה שב הנער בכל סוף שבוע (וחגים) למשפחתו.

נערים שאינם זקוקים לתהליך המעבר במרכז "אבן דרך" או נערים שסיימו את התהליך במרכז "אבן דרך" מופנים לצוות עובדי שוש"ן בקהילה. התוכנית בקהילה כוללת קשר אישי המתבסס על שיחות טיפוליות, ליווי וחונכות, השלמת השכלה, פיקוח על שעות הפנאי, רכישת מקצוע וליווי תעסוקתי. כל הנערים עוברים בדיקות שימוש בסמים אחת לפרקי זמן, שנקבעו על ידי הצוות.

התחייבותו של הנער לתוכנית היא עד לסיום החוזה הטיפולי דהיינו עד תום תקופת ה"שליש", שהיא סיום תקופת היותו אסיר ברישיון. שלב זה הוא העיקרי והחשוב בתוכנית. בשלב זה מתבצע יישום של התוכנית השיקומית- טיפולית שהוכנה בשלב ההכנה הקודם. הצוות נמצא עם הנער ומשפחתו בקשר אינטנסיבי, ומלווה אותו בהצלחותיו ובמשבריו.

בשלב ההפעלה ניפגש צוות התוכנית לפחות אחת לשבוע עם הנער. מטבע הדברים המפגשים הראשונים מיועדים לסייע לנער להשתלב במסגרת תפקודית ובתעסוקה, עבודה, לימודים ופעילות בשעות הפנאי. ישנה הקפדת יתר על הימנעות מקשר עם חברים מהעבר ויצירת מסגרות חברתיות נורמטיביות חדשות.

לאחר שהנער ניכנס למסגרת תפקודית הדגש בקשר הוא על טיפול דינאמי ומתמשך מתוך הנחת יסוד שהפעילות העבריינית שהביאה לכליאתו של הנער היא סימפטום הנובע מבעיות אישיות, ממצוקה נפשית, ומקשיים חברתיים.

הקשר עם ההורים קבוע ואינטנסיבי. המגמה היא לחזק את ההורים ולהדריך אותם כיצד לתת לנער מחד, אהבה, תמיכה וחיוזוק, ומאידך, גבולות וסמכות. הסתבר לנו שההורים (גם הבעייתיים שביניהם) משמשים מערכת תמיכה חשובה ביותר בכל תהליכי שיקום הנער.

רק במקרים מיוחדים כאשר הקשר בין הנער ומשפחתו מזיק או בלתי אפשרי אנו מפרידים את הנער ממשפחתו. גם במקרה כזה שילוב הנערים יהיה במשפחה מאמצת או בהוסטל פתוח, ועל בסיס הסכמה עם הנער ומשפחתו.

משך הקשר הטיפולי המקסימלי לנער נקבע בתוכנית לשנתיים. ברור שמשך הטיפול גמיש, וישנם נערים שהפרידה מהם תהיה תוך זמן קצר יותר ויש נערים שידרשו מעקב וקשר לתקופות ארוכות יותר. נער שיזדקק להמשך טיפול אינטנסיבי לאחר שנתיים יועבר לאחריות טיפולית של גורמי רווחה מחוץ לפרויקט.

עם הנערים שבחרו להפסיק את הקשר, וכן עם נערים שנשרו מהתוכנית עקב אי עמידתם בתוכנית מתקיימת שיחת סיכום ופרידה המאפשרת הן לנער והן לצוות לסכם את תהליך הטיפול, ולהפיק ממנו משמעויות.

תמצית נתונים לשנה"ע 2010

תכנית שוש"ן – שיקום ושילוב נוער

בשנת 2010 טופלו בתכניות שוש"ן כולה 128 בני נוער. מתוך הנערים שטופלו, 41 הם נערים אשר הטיפול בהם החל בשנת 2009 ונמשך גם בשנת 2010.

טבלה מס' 38: התפלגות מצב התכנית הטיפולית בתכנית שוש"ן

סה"כ	בבדיקה והכנה	עדיין בטיפול	נפלטו/הודחו	סיימו בהצלחה	
41	-	2	10	29	בשנת 2009
39	6	20	8	5	בשנת 2010
80	6	22	18	34	סה"כ
100%	7.5%	27.5%	22.5%	42.5%	%

טבלה מס' 39: השוואת מספר הנערים שסיימו בהצלחה את תכנית שוש"ן

לעומת נפלים, בשנת 2010

סה"כ לאחר טיפול	נפלים	סיימו	
52	18	34	סה"כ *
100%	34.6%	65.4%	% בשנת 2010
100%	37.2%	62.7%	נתוני שנת 2008

* שאר הנערים עדיין בטיפול

נוסף לנערים שטופלו בתכנית שוש"ן, רואיינו במהלך השנה עוד 48 נערים בכלא "אופק" ונמצאו לבסוף בלתי מתאימים לתכניות שיקום. מרביתם נמצאו לא מתאימים בשל היעדר מוטיבציה לעבור תהליך של שינוי ובשל חוסר נכונות להשתתף בתכניות שיקום התואמות לצורכיהם. חלקם הביעו נכונות אך נדחו על ידי ועדת השחרורים לאור התנגדות לשחרורם המוקדם מוועדת אלמ"ב ודו"ח מב"ן.

התערבויות חדשות נוספות

איזוק אלקטרוני

בשנת 2010 קבעו צוות שוש"ן והפיקוח על האיזוק נוהל ייחודי המותאם לנערי שוש"ן. נבחרו שישה נערים לפיילוט, והאיזוק האלקטרוני היווה חלק מתכנית השיקום. כל הנערים סיימו את תקופת הפיקוח בהצלחה. מסקנות הבדיקה הובאו לידיעת הפרקליטות וועדות השחרורים.

מבדיקת תכניות הנערים שכללו איזוק אלקטרוני עלו הדברים הבאים:

- מרבית הנערים שמרו על מעצר הלילה וגילו אחריות - נרשמו מעט מאוד הפרות.
- הן הנערים הן המשפחות דיווחו על שביעות רצון מהאזיק, אשר סייע להם להישאר בלילות בבית במקום לשוטט, ומתרומתו למשפחות בשמירת גבולות וביכולת לפקח על הנער.
- לסיכום, ברור כי האזיק אינו מחליף תכנית שיקום, אך הוא מהווה תוספת מבורכת.

תכניות קד"ם - קבוצת דיון משפחתית, וצדק מאחה

קד"ם הוא סוג ייחודי של היוועדות. הרעיון המרכזי מאחורי פרקטיקה זו הוא שהדרך הטובה ביותר לקדם את רווחת הפרט ו/או התא המשפחתי היא באמצעות העצמת המערכות הטבעיות הסובבות את הנער. במהלך שנת 2010 נערכו 10 קבוצות קד"ם לנערי שוש"ן, מתוכן 3 נערכו בכלא אופק 5 במרכז "אבן דרך" ו-2 בקהילה.

לקד"ם מתקבלים נערים שמגלים אחריות (לפחות חלקית) למעשיהם ולפגיעות שלהם באחרים, ומעוניינים להעמיק את הקשר שנפגע מאוד עם המשפחה מחמת הזעזועים המתמשכים.

מתוך עשרת הנערים - 4 עדיין בטיפול, 4 השלימו טיפול בהצלחה, ללא רקע פלילי נוסף (נכון להיום), והשניים הנותרים השלימו טיפול בהצלחה אך הייתה מעורבות פלילית לאחר תום תקופת הפיקוח (כרגע ללא מאסר נוסף).

מרבית נערי תכנית שוש"ן עוברים בתום מאסרם בכלא אופק למרכז "אבן דרך" לתקופה של ארבעה חודשים. עבור נער צעיר השחרור ממאסר הוא אירוע משברי ומטלטל, ולכן זקוק הנער למסגרת מעבר מחומות הכלא אל הקהילה הפתוחה.

לנערים שמסיימים את תקופת שהותם ב"אבן דרך" נבנית תכנית המשך בקהילה. תכנית ההמשך מתבססת על תהליך רציף וסינכרוני שבו שותפים נציגי שוש"ן בקהילה וצוות "אבן דרך". הנערים פוגשים את נציגי שוש"ן בקהילה טרם סיום תקופת שהותם במרכז "אבן דרך", ויודעים שהוא זה שילווה אותם בקהילה בטיפול, פיקוח ומתן מענה לצרכים.

חיזוק הקשר בין הנער והקהילה מתבצע בעזרת מפגשים משותפים לנערי "אבן דרך" ולנערים בקהילה, יציאה יחד לפעילויות "אתגרים", טיולים, אירועי תרבות וכן פעילויות העשרה וחינוך משותפות.

צוות שוש"ן בקהילה וצוות "אבן דרך" נפגשים על בסיס קבוע לפעילויות העשרה מקצועית והתמחות, לצורך הדרכה, הנחיה ותיאום פעילות מקצועית.

מרכז "אבן דרך" - סיכום שנה

בשנת 2010 עבר מרכז "אבן דרך" טלטלות רבות. המרכז סיים את פעילותו ביישוב קדימה באפריל 2010, ורק בחודש יולי חידש את פעילותו בתוך מתקן "נעורים" בגוש תל מונד. כלומר, בתקופה שנמשכה שלושה חודשים לא הייתה קליטת נערים במרכז כלל.

בשנת 2010 טופלו 42 נערים, שמונה מתוכם משנה קודמת ובמהלך השנה נקלטו 34 נערים נוספים. למרות הקשיים בשנה זו השלימו את הטיפול במרכז בהצלחה 69% מהנכנסים אליו.

טבלה מס' 40: מצב טיפולי של הנקלטים במרכז "אבן דרך"

סה"כ	לא סיימו את הטיפול במרכז	סיימו בהצלחה	
34	11	24	כמות
100%	31.4%	68.6%	אחוזים

בתחילת 2011 נמצאים ב"אבן דרך" 7 נערים בטיפול.

תחום הטיפול ב"אבן דרך":

- זו השנה השנייה שב"אבן דרך" פועלת קבוצת הורים שנפגשת פעם בחודש. במהלך השנה נעשה שינוי ואת הקבוצה מנחה עובדת סוציאלית מהמרכז ולא גורם חיצוני. השינוי מוצלח מאוד.
- במרכז קבוצות טיפוליות רבות: קבוצת נושא, קבוצת התמכרויות, קבוצת משפחה, קבוצת תעסוקה, שליטה בכעסים, קבוצת בישול וטיפול, קבוצת התמכרויות ועוד. כל איש צוות מנחה קבוצה של נערים.
- הנערים עוברים טיפול אישי לפחות פעם בשבוע.
- קד"מ - פועל עם הנערים סה"כ 5 קבוצות קד"ם.

תחום החינוך ב"אבן דרך":

תחום החינוך מופעל על ידי מנהלת השכלה, שלושה מורים מקצועיים וכמה מתנדבים. המרכז מאפשר השלמת השכלה ל-8 עד 12 שנות לימוד, וכן הכנה לבחינות הבגרות. כל הנערים משתתפים בפעילויות החינוך ולומדים במרכז. בשנת 2010 ניגשו 8 נערים למבחני בגרות, 6 נערים הגיעו לרמה של 12 שנות לימוד, ו-10 נערים לרמה של 10 שנות לימוד.

תכניות קידום נוער מפתחות אצל נערי המרכז מיומנות ימית, זו השנה השלישית. התכנית כוללת יציאה פעם בשבוע לפעילות אתגר בים. תכניות קידום נוער משלבות נערים בתכנית קומפדיה המאפשרת רכישת מיומנויות וידע כללי. הנערים משתתפים פעמיים בשבוע באימוני כדור רגל שמעביר מאמן של מועדון "הפועל תל אביב".

נערי מרכז "אבן דרך" בפעילות קבוצתית של טיפוס מצוקים בסדרת אתגר במדבר יהודה

תחום התעסוקה:

כל נער עובר במרכז אבחון תעסוקתי ונבדקת מידת התאמתו לתפקוד תעסוקתי. במרכז מונחה מפגש קבוצתי שבועי בנושא התעסוקה. כל תכנית שיקומית של נער לקראת תום שהותו במרכז "אבן דרך" כוללת גם תכנית תעסוקתית המתבצעת בשיתוף פרויקט "דרך המלך" של על"ם. תכנית התעסוקה משלבת מעסיק ידיד, לימודים או הכשרה תעסוקתית, וחונך בקהילה.

במרכז הוקמה משתלה לצמחי תבלין ובה מתקיים תהליך של הכשרה לפעילות תעסוקתית לנערים. המשתלה "צומחים מחדש" הוקמה בשיתוף עמותת ציונות 2000. לקראת ט"ו בשבט נמכרו כ-2000 צמחים, ורווחי המשתלה חולקו כמשכורות לנערים.

תחום ההדרכה ב"אבן דרך"

צוות ההדרכה מורכב מארבעה אנשי צוות: מרכז הבית, שני מדריכים השוהים לסירוגין במרכז 25 שעות רצופות, ומדריך לילה שנשאר ער כל הלילה.

צוות ההדרכה אחראי על סדר היום במרכז, ובכללו פתיחת יום, פיקוח ועזרה בזמן המוקדש ללימודי הנערים, טיפול בבעיות משמעת, מפגש סיכום יומי, הנחיית קבוצות שונות בכל יום, ודאגה לצרכים הבסיסיים (נפשיים, רגשיים ופיזיים) של כל נער. המדריכים נותנים לנערים דוגמה אישית בהיותם אסירים ומכורים לסמים לשעבר, ומעבירים מסרים טיפוליים לנערים בשיחות בלתי פורמליות עמם.

בשעות אחה"צ, כאשר רוב אנשי הצוות לא נוכחים, רמת האחראיות של המדריך עולה, והוא עסוק בקבלת החלטות, פיקוח על ביצוע מטלות שונות של הנערים, הכנת ארוחת ערב, העברת מפגש לילה, שיחות בלתי פורמליות, טיפול בבעיות רפואיות, הפעלות חברתיות מחוץ למרכז ובתוך המרכז, פיקוח ועזרה למתנדבים בשעות אחה"צ, אחראיות על היחסים בין המרכז לסביבה ופיקוח על הנערים בשעות הלילה. המדריך אחראי על ניהול יומן המשמרת, עליו לסכם את היום בדו"ח העברת משמרת במחשב ולוודא שכל אנשי הצוות מסכמים את הפעילויות שלהם באותו הדו"ח.

תחום המתנדבים:

במרכז כ-12 מתנדבים המשובצים בחינוך, בפעילות חברתית ובקבוצות טיפוליות. צוות ההדרכה מקבל הדרכה, הנחייה וליווי אישי.

גיוס אמצעים ותרומות:

- פעם בשבוע מקבל המרכז תרומות מזון מוכן בשווי של כ-4,000₪ בחודש.
- חנות ירקות תורמת ירקות בשווי 1000₪ פעם בשבוע.
- גוף אמריקאי תורם מוצרים יבשים וטואלטיקה בשווי 2,000₪ בכל חודש.
- מאפייה מעבירה פעמים בשבוע תרומה של לחמים, בורקסים וקראסונים.
- המרכז קיבל בשנת 2010 מחשבים מחברת סלקום, כיסאות ושולחנות מערייית כפר סבא, ומערכת קולנוע ביתית וברקו בשווי של כ-5,000₪.
- במהלך השנה קיבל המרכז ממשדד החינוך, דרך חברת "קומפדיה", תרומות של ציוד משרדי, ספרים, ממתקים ועוד, בשווי של 3,600₪ עבור פעילות הורים.

שינויים ארגוניים

לקראת סוף השנה התקבלו כמה החלטות ארגוניות חדשות בתכנית שוש"ן ותכנית "אבן דרך" והן מיושמות כעת:

- רוב הנערים המסיימים את מאסרם בכלא אופק ומופנים לתכנית שיקומית של הרשות לשיקום האסיר יופנו למרכז "אבן דרך" ורק אח"כ לקהילה.
- מרכז "אבן דרך" נערך לקליטה של תכניות שיקום דיפרנציאליות לנערים.
- מרכז "אבן דרך" האריך את משך השהות המרבי במרכז לארבעה חודשים, כאשר החודש האחרון לשהות הנער במרכז מוקדש לקליטתו בקהילה.
- התכנית השבועית של המרכז מסתיימת בימי שישי במקום בימי חמישי.
- מרכז "אבן דרך" פותח את שעריו לצעירים עד גיל 19.5 ילדותיים בתפקודם.

טבלה מס' 41: מערכת שבועית "אבן דרך"

ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	
השכמה+ תורנויות וארוחת בוקר	השכמה+ תורנויות וארוחת בוקר	השכמה+ תורנויות וארוחת בוקר	השכמה+ תורנויות וארוחת בוקר	השכמה+ תורנויות וארוחת בוקר	8:45- 7:00
שיחת בוקר רב תחומי	שיחת בוקר רב תחומי	שיחת בוקר רב תחומי	שיחת בוקר רב תחומי	שיחת בוקר רב תחומי	9:00- 8:45
לימודים	לימודים	לימודים	פעילות ספורט	לימודים	- 9:00 12:30
קבוצת נושא - יעל והילה	קבוצת משפחה - הילה	קבוצת התמכרות - הילה וגבי	ימית	קבוצת רגשות - יעל	- 12:45 13:30
ארוחת צהריים	ארוחת צהריים	ארוחת צהריים	ארוחת צהריים	ארוחת צהריים	- 13:30 14:00
סיכום יום					- 14:15 14:30
סיכום שבוע קבוצתי - כל הצוות					- 14:45 15:30
					קבוצת הבית מיכל וואליד
ניקיונות שבועיים - מדריך					- 16:00 16:45
					קבוצת שליטה בכעסים - רפי ויעל
פעילות חברתית - אדווה					- 17:15 18:00
					התארגנויות, זמן פנוי, מחשבים
ארוחת שבת					- 18:30 19:30
ארוחת ערב					20:00
סיפור לילה וכיבו אורות – לילה טוב!					- 21:30 22:00

תכניות ומבט לעתיד

- במהלך שנת 2011 צפוי להתקבל בכנסת חוק ביטול הרשות לשיקום האסיר והכללתה בתוך אגף נוער, צעירים ושירותי תיקון במשרד הרווחה. תכנית שוש"ן הבנויה כיום כמסגרת אינטגרלית והוליסטית עלולה לעבור משברים כתוצאה משינויים ארגוניים אלו. שמירה וטיפול הזהות המקצועית והעצמאית של תכנית שוש"ן ומרכביה יהיו חלק חשוב בפעילות צוותי הניהול של הרשות לשיקום האסיר ושל תכנית שוש"ן.
- פתיחת תכנית שירות לאומי לנערים בתכנית שוש"ן. התכנית אושרה כפיילוט לחמישה נערים. שותפים בתכנית האגודה להתנדבות, המשרד לביטחון פנים - תכנית מצילה, שב"ס - כלא אופק והרשות לשיקום האסיר - תכנית שוש"ן.
- שינוי חוק שחרור מוקדם. בהתאם לשינוי המבוקש יהיה ניתן לשחרר נערים הראויים לכך בשחרור מוקדם בתום ריצוי מחצית מתקופת המאסר בלבד.
- תקופת השהות במרכז "אבן דרך" תהיה דיפרנציאלית בהתאם לצורכי הנער.
- ייפתחו שלושה מרכזי ערב לנוער (במחוזות: תל אביב, חיפה וירושלים). במרכזי הערב יופעלו תכניות טיפול קבוצתיות לנערים, תכניות הדרכת הורים ותכניות טיפול משפחתיות לנערים והוריהם.
- במהלך השנה תוגש לאישור תכנית "דירת המשך" לנערים בוגרי מסגרת "אבן דרך".
- תכניות קד"ם לנוער ימשיכו להתקיים בתכנית שוש"ן. השנה יתקיימו 10 קבוצות קד"ם.